

РЕЦЕНЗІЯ

**кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника
Брисковської Оксани Миколаївни на дисертаційне дослідження
Червінського Вадима Володимировича на тему «Представництво
потерпілого від дорожньо-транспортної пригоди в кримінальному
провадженні», поданого до захисту у спеціалізовану вчену раду
Національної академії внутрішніх справ на здобуття ступеня доктора
філософії в галузі знань 08 «Право»
за спеціальністю 081 «Право»**

Ступінь актуальності обраної теми. Через неухильне збільшення кількості автомобілів і водіїв, інтенсивність дорожнього руху, через злочинні порушення правил дорожнього руху й експлуатації транспортних засобів, набуває дедалі більшої актуальності проблема травмування та загибелі людей. Здобувач влучно зауважив, що важкі травми, яких зазнають жертви ДТП, часто призводять до їх миттєвої загибелі або ж до болісної смерті впродовж певного періоду після події, що фактично є позбавленням людини права на життя. В Україні абсолютні показники травмування і загибелі людей унаслідок злочинних порушень правил дорожнього руху лишаються надто високими та продовжують зростати. Так, упродовж 2023 р. зафіксовано 23 642 ДТП з потерпілими (це на 26,9 % більше, ніж у 2022 р., коли було зареєстровано 18 628 ДТП). На сьогодні унаслідок бойових дій та актів терору рф відбуваються вбивства та каліцтво десятків тисяч українців що потребує значних зусиль та часу з боку правоохоронців. В той же час органи досудового розслідування повинні забезпечувати активну протидію організованій злочинності, яка на тлі війни зміцнює свої позиції та поширює вплив на усі сфери життя. Це є однією з вагомих причин яка знизила ефективність діяльності правоохоронних органів з розслідування кримінальних правопорушень, розпочатих за фактами дорожньо-транспортних пригод. Кримінальні провадження закриваються з формальних підстав, а для доведення вини особи, яка спричинила ДТП, часто бракує доказів. При цьому порушуються права потерпілих від дорожньо-транспортних пригод. А тому забезпечення ефективності інституту представництва адвокатом потерпілого від ДТП є однією з важливих гарантій забезпечення виконання завдань кримінального провадження у справах досліджуваної категорії. Представництво потерпілого від ДТП у судовому кримінальному провадженні є складною багатоаспектною діяльністю, що потребує окремого вивчення в межах даного дослідження.

Усе це і визначило необхідність проведення актуального для науки та практики дослідження Червінського В.В. не викликає сумнівів як у науковому, теоретичному, так і практичному аспектах.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача. Вивчення дисертації та наукових публікацій автора засвідчують логічність структури дослідження, що надало можливість дисертанту визначити мету, об'єкт, предмет і завдання роботи та всебічно й повно проаналізувати

задекларовану тему.

У роботі використано сукупність загальнонаукових, міждисциплінарних і спеціально-наукових методів пізнання, які дали змогу висвітлити й вирішити низку теоретичних та практичних питань теми дослідження.

Дисертант проаналізував значну кількість джерел (250 найменувань), ґрунтовно вивчив роботи інших науковців, що надало можливість вирішити наукову задачу, сформулювати пропозиції та рекомендації з удосконалення положень діючого законодавства щодо вдосконалення Законів України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», «Про безоплатну правничу допомогу», а також Кримінального процесуального кодексу України (лист Комітету з питань правоохоронної діяльності Верховної Ради України № 0427/12-2023/285235 від 27 грудня 2023 р.) Слід відзначити, що наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, зроблені на основі досліджень наукових праць представників кримінального процесу та криміналістичної науки, вивчення та порівняння положень національного та міжнародного законодавства, опрацювання значного обсягу емпіричних матеріалів.

Результати наукового дослідження викладено у чотирнадцяти наукових публікаціях, серед яких вісім статей, опублікованих у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України (усі з активним ідентифікатором DOI, дві у співавторстві з іншими особами), а також шести тезах доповідей на всеукраїнських і міжвідомчих науково-практичних конференціях.

Отже, дисертація Червінського В.В. «Представництво потерпілого від дорожньо-транспортної пригоди в кримінальному провадженні» виконана на належному науково-теоретичному та практичному рівнях.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. Дисертаційне дослідження Червінського В.В. стало одним із перших у вітчизняній процесуальній науці комплексним монографічним дослідженням, у якому з урахуванням передового європейського й вітчизняного досвіду запропоновано вирішення актуального наукового завдання стосовно діяльності представника потерпілого від дорожньо-транспортної пригоди (ДТП) на початковому етапі досудового розслідування та під час подальшого етапу досудового розслідування на (процесуальному, контрольно-консультативному та пошуковому), які є взаємопов'язаними та взаємообумовленими.

До числа найвагоміших результатів дослідження можна, зокрема, віднести наступні положення, які самостійно сформульовані автором.

Зокрема, уперше розкрито зміст представництва потерпілого від ДТП у кримінальному провадженні, який становлять його суб'єкти (адвокати), мета, завдання (встановлення винного, доведення його вини; притягнення його до відповідальності за законом – у взаємодії зі слідчим, прокурором, а також відшкодування шкоди, що була заподіяна потерпілому кримінальним правопорушенням), дії (конкретні заходи процесуального, пошукового

(детективного) та консультативно-контрольного характеру). Виокремлено особливий вид криміналістичної тактики – «тактика представництва потерпілого у кримінальному провадженні», з визначенням і розкриттям змісту її компонентів під час проведення огляду місця ДТП. Розроблено алгоритми дій представника потерпілого від ДТП на подальшому етапі досудового розслідування. Уведено до наукового обігу поняття кримінальних процесуальних основ представництва потерпілого від ДТП в суді. Окреслено систему вихідних даних для визначення основ організації і тактики представництва потерпілого від ДТП. Сформульовано визначення кримінально-правових основ представництва потерпілого від дорожньо-транспортної пригоди у суді, під якими запропоновано розуміти сукупність норм матеріального права, спираючись на аналіз яких, адвокат-представник у кожному конкретному випадку: здійснює прогнозування перебігу та результатів судового процесу з урахуванням позицій, які може обрати потерпілий; роз'яснює клієнту переваги та недоліки кожної з таких позицій, можливі наслідки обрання певної з них та узгоджує з ним обрання конкретної позиції; обирає та реалізує кримінальні процесуальні та позапроцесуальні засоби відстоювання обраної позиції.

Крім зазначеного, у роботі містяться інші положення, висновки та рекомендації, які в сукупності забезпечують цілісність наукової новизни здійсненого дослідження.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Обґрунтованість отриманих результатів дослідження, сформульованих положень і висновків дисертаційної роботи Червінського В.В. не викликають суттєвих зауважень. Висновки в дисертації сформовано відповідно до отриманих результатів, вони мають вагому аргументацію, свідченням чого є використана методологія дослідження, яка ґрунтується на сукупності загальнонаукових, міждисциплінарних і спеціально-наукових методів пізнання.

Обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, також забезпечена емпіричними даними, які охоплюють результати власного досвіду роботи дисертанта не лише у правоохоронних органах України, але і адвокатською діяльністю.

Отже, результати дисертаційного дослідження Червінського В.В., які винесено на захист, є достатньо аргументованими, обґрунтованими, логічними та переконливими, мають високий ступінь наукової новизни та практичне значення.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методології наукової діяльності. Наукові результати й положення, що винесені на захист, отримано завдяки використанню різноманітних методів, а саме: системно-структурного аналізу, історико-правового, порівняльно-правового, логіко-юридичний (або догматичний), моделювання, статистичний, соціологічний та інших, а також ґрунтовної емпіричної бази, результатів соціологічних досліджень.

Постановка завдань, визначення мети, об'єкта та предмета дослідження є чіткими, зрозумілими й такими, що цілком відповідають загальним вимогам. Завдання наукового пошуку виконано, мети роботи досягнуто.

Отже, поставлені наукові завдання виконано на високому методологічному рівні, а дисертант опанував необхідні компетенції для рівня доктора філософії.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження. Сформульовані та аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації впроваджено та використовуються (що підтверджено відповідними актами) у практичній діяльності адвокатів Вінницької області – під час представництва потерпілого від ДТП у кримінальному провадженні (акти впровадження Ради адвокатів Вінницької області від 10 січня 2024 р.; Регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги у Вінницькій області від 15 січня 2024 р.); в освітньому процесі – під час підготовки навчально-методичних матеріалів, підручників і науково-практичних посібників для проведення всіх видів занять з навчальних дисциплін «Криміналістика», «Кримінальний процес», «Досудове розслідування», «Методика розслідування окремих видів злочинів», «Актуальні проблеми застосування кримінального процесуального законодавства», «Адвокатська діяльність», а також у межах підвищення кваліфікації слідчих та оперативних працівників Національної поліції України.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертація Червінського В.В. виконана українською мовою та має чітку структуру, що відповідає вимогам МОН України та Порядку присудження ступеня доктора філософії. Дисертація містить анотацію, список публікацій, зміст, перелік умовних позначень, вступ, три розділи, які охоплюють вісім підрозділів, висновки, список використаних джерел і додатки. Загальний обсяг дисертаційного дослідження – 291 сторінки, з яких обсяг основного тексту – 192 сторінок.

Анотація в стислій формі відображає основні тези дослідження, викладена українською та англійською мовами, доповнена переліком публікацій здобувача, у яких висвітлено основні результати дослідження.

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження, схарактеризовано ступінь наукової розробленості, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету дослідження, окреслено поставлені завдання наукового пошуку, сформульовано об'єкт і предмет дослідження, описано використані методи пізнання, емпіричну базу, аргументовано наукову новизну отриманих результатів, зазначено про особистий внесок здобувача й інформацію щодо апробації матеріалів дисертації.

У розділі 1 *«Теоретичні засади представництва потерпілого від дорожньо-транспортної пригоди в кримінальному провадженні»* здійснено аналіз теоретико-методологічних засад та стану наукових досліджень проблем реалізації прав і захисту законних інтересів потерпілого у ДТП. Підкреслюється, що не зважаючи на численні наукові дослідження, у яких

розкриваються різноманітні інші категорії кримінальних правопорушень, зокрема умисних тяжких та особливо тяжких злочинів проти життя та здоров'я особи, її статевої свободи і недоторканості, щодо яких вітчизняні вчені активно досліджують питання реалізації прав і захисту законних інтересів потерпілого у кримінальному провадженні.

Права потерпілих від ДТП часто залишаються незахищеними. Вони не отримують належної компенсації, а винуватці автомобільних аварій уникають заслуженого покарання.

Комплексний аналіз міжнародних стандартів і досвіду розвинутих демократичних країн щодо представництва інтересів потерпілого у кримінальному провадженні дозволяє стверджувати, що в Україні доцільно використати положення Рекомендацій Комітету міністрів Ради Європи CM/Rec(2023)2 від 15 березня 2023 р., а також окремі елементи досвіду Чеської Республіки, ФРН та Королівства Нідерланди щодо прав, послуг і підтримки потерпілих від злочинів (з урахуванням особливостей національного законодавства). Дисертант пропонує вжити таких заходів: формально визначити представництво потерпілого у кримінальному провадженні як окремий вид адвокатської діяльності, а також як окремий вид правничих послуг з надання безоплатної вторинної правової допомоги – шляхом внесення змін і доповнень до ч. 1 ст. 19 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та до ч. 2 ст. 13 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу»; встановити, що участь адвоката як представника потерпілого обов'язкова у кримінальних провадженнях, пов'язаних із сексуальним насильством, катуванням, заподіянням жертві злочину смерті, тяжких тілесних ушкоджень, а також у тих провадженнях, де це буде визначено судом через їх особливу складність – шляхом внесення відповідних змін і доповнень до КПК України; законодавчо віднести до осіб, яким вторинна правнича допомога має надаватися безоплатно (за рахунок держави), жертв злочинів у зазначених кримінальних провадженнях; до переліку відомостей, обов'язкових для внесення до реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правничу допомогу, віднести дані щодо можливості представництва адвокатом потерпілого у кримінальному провадженні; розробити та запровадити обов'язковий навчальний курс для підготовки та підвищення кваліфікації адвокатів, які надають безоплатну правничу допомогу потерпілим від злочинів, до якого, з поміж іншого, включити модулі: «Психологічна підтримка потерпілих»; «Взаємодія представника потерпілого із стороною обвинувачення»; «Процесуальні основи представництва потерпілого у кримінальному провадженні»; «Цивільний позов у кримінальному провадженні»; «Представництво у кримінальному провадженні потерпілих від ДТП».

У розділі 2 «Представництво потерпілого від дорожньо-транспортної пригоди на стадії досудового розслідування» дисертант підкреслює, що під час огляду місця події ДТП та інших невідкладних процесуальних дій надання професійної правничої допомоги потерпілому є об'єктивною необхідністю. На рівні закону має бути запроваджено обов'язковість (а на рівні підзаконних

нормативно-правових актів – механізм) невідкладного залучення працівниками поліції адвоката для безоплатного надання такої допомоги особі, травмованій у ДТП, або родичам загиблого внаслідок цієї пригоди (це твердження підтримали 90,5 % опитаних нами адвокатів та 64,5 % слідчих).

Здобувач акцентує увагу на важливості дій представника потерпілого, та зазначає, що за сучасних правових реалій від ДТП ватро: по-перше, налагодити і підтримувати конструктивну взаємодію зі слідчим; по-друге мати належний рівень підготовки у відповідних галузях знань (автотехніка, трасологія, судова медицина тощо); по-третє, налагодити особисті контакти з фахівцями (бажано експертами) у зазначених галузях знань. Усе це дозволяє: правильно оцінити криміналістичну ситуацію та зробити висновки про необхідність залучення спеціалістів та (або) експертів; надати слідчому рекомендації з цього приводу, які будуть ним сприйняті (з можливістю рекомендувати конкретного фахівця, із забезпеченням його явки, коли слідчий не може сам її забезпечити); включити до переліку питань, що ставляться перед експертом, таких, відповіді на які є важливими для захисту прав та інтересів потерпілого; ефективно використати висновки, надані спеціалістами та експертами для виконання власних задач у межах кримінального провадження; запобігти процесуальним помилкам слідчого в площині організації процесу використання спеціальних знань.

У Розділі 3 *«Представництво інтересів потерпілого від дорожньо-транспортної пригоди в суді»* підкреслюється, що важливими взаємопов'язаними аспектами цієї діяльності є її кримінальні процесуальні та організаційно-тактичні засади, які розглянуті у цьому підрозділі.

Акцентується увага на тому, що кримінально-правовими основами представництва потерпілого від дорожньо-транспортної пригоди у суді є сукупність норм матеріального права, спираючись на аналіз яких, адвокат-представник у кожному конкретному випадку: здійснює прогнозування перебігу та результатів судового процесу з урахуванням позицій, які може обрати потерпілий; роз'яснює клієнту переваги та недоліки кожної з таких позицій, можливі наслідки обрання певної з них та узгоджує з ним обрання конкретної позиції; обирає та реалізує кримінальні процесуальні та позапроцесуальні засоби відстоювання обраної позиції.

Обґрунтовано пропозиції щодо необхідності з поміж основ представництва потерпілого від ДТП як цивільного позивача у кримінальному провадженні варто виокремлювати правові та організаційні. До правових належить система норм ЦК України, ЦПК України, КК України, КПК України, на яких ґрунтується інститут цивільного позову у кримінальному провадженні, а також правових позицій Верховного Суду щодо практичного застосування цих норм. Зміст організаційних основ становить алгоритм дій представника потерпілого від ДТП як цивільного позивача у кримінальному провадженні. У найбільш загальному вигляді такий алгоритм має лінійну структуру та зараховує наступні елементи: 1) роз'яснення клієнту: можливості подання та порядку розгляду цивільного позову у кримінальному провадженні; його прав та обов'язків як цивільного позивача; рішень суду, що

можуть бути прийняті за результатами розгляду, та порядок їх оскарження (95 %); 2) визначення розміру майнової шкоди, заподіяної унаслідок ДТП, що документально підтверджений і може бути доведений перед судом (96,5 %); 3) визначення орієнтовного розміру моральної шкоди з урахуванням обставин справи та актуальної судової практики (82,5 %); 4) визначення належних відповідачів за цивільним позовом у кримінальному провадженні (96,5 %); 5) формування позовних вимог з чітким розподілом їх між належними відповідачами (обвинуваченим, володільцем транспортного засобу, страховиком або МТСБУ) – за узгодженням з потерпілим (82,5 %); 6) оформлення позовної заяви відповідно до вимог ст. 175 ЦК України з додатками (докази на підтвердження обставин та обґрунтування вимог позову, яких немає у кримінальному провадженні та (або) відомості щодо яких не внесені до реєстру матеріалів досудового розслідування; клопотання про витребування доказів; актуальний розрахунок розміру матеріальної шкоди) (92 %) та подання її суду до початку розгляду кримінальної справи по суті (82 %); 7) підтримання позовної заяви під час розгляду справи по суті (94,5 %); 8) оскарження рішення суду за наявності підстав (96,5 %).

Встановлено, що ефективність представництва потерпілого від ДТП у кримінальному процесі як цивільного позивача можливо підвищити за рахунок запровадження до КПК України: механізму уточнення і доповнення цивільного позову під час розгляду судом кримінального провадження; механізму залишення позовної заяви без руху та надання цивільному позивачу часу для усунення її недоліків; заходів забезпечення цивільного позову; визначення прав та обов'язків цивільного позивача (без відсилання до прав і обов'язків інших учасників кримінального провадження).

За результатами проведеного дослідження Червінським В.В. розроблено проекти змін та доповнень до Законів України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», «Про безоплатну правничу допомогу», а також Кримінального процесуального кодексу України (лист Комітету з питань правоохоронної діяльності Верховної Ради України № 0427/122023/285235 від 27 грудня 2023 р.)

Після кожного розділу й дисертації загалом сформульовано **висновки**, у яких вичерпно висвітлено зміст розглянутих питань. Висновки відповідають отриманим результатам, мають належну аргументацію, мають високий рівень достовірності.

Зазначене дає підстави стверджувати, що дисертація Червінського В.В. відповідає встановленим вимогам і є завершеною науковою працею, результати якої виконують актуальне наукове завдання – розроблення засад представництва адвокатом у кримінальному провадженні потерпілого від дорожньо-транспортної пригоди, а також формування на цій основі практичних рекомендацій.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації на практиці. Отримані результати дисертаційного дослідження Червінського В.В. «Представництво потерпілого від дорожньо-транспортної пригоди в кримінальному провадженні» може бути рекомендовано для

практичної діяльності адвокатів під час представництва потерпілого від ДТП у кримінальному провадженні, використання в освітньому процесі закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, у науково-дослідних розробках наукових установ, під час підготовки наукових публікацій та монографій, планування досліджень за цим напрямом.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. Загалом позитивно оцінюючи наукову роботу, необхідно спрямувати увагу на деякі дискусійні питання, які потребують, на нашу думку, додаткової аргументації або пояснень під час захисту:

1. З метою одержання емпіричних даних та підтвердження власних наукових висновків автором проведено опитування слідчих та адвокатів, які мають досвід участі у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти безпеки дорожнього руху. Результати дослідження були б більш обґрунтованими, якщо здобувач опитав би (з тих самих питань) прокурорів та суддів.

2. Розкриваючи зміст представництва потерпілого від ДТП в кримінальному провадженні, здобувач, на сторінках 46–63, детально аналізує усі категорії, які складають теоретичну основу цієї діяльності (поняття потерпілого, сутність представництва, зміст професійної правничої допомоги, особливості її здійснення у кримінальних провадженнях щодо ДТП). Однак автор обходить увагою поняття ДТП. При цьому дисертант неодноразово вживає термін «Злочинні ДТП» (стор. 22, 43–45, 156, 179, 200 та ін.). Тому, авторові доцільно було б чітко окреслити поняття ДТП та ознаки їх кримінальної протиправності.

3. Розкриваючи зміст кримінальних процесуальних та організаційно-тактичних засад представництва потерпілого від ДТП у суді (розділ 3) дисертант сконцентрувався на провадженні у суді першої інстанції. Водночас, його уваги бракує питанням перегляду судових рішень у судах апеляційної та касаційної інстанцій, а також перегляду судових рішень за нововиявленими та винятковими обставинами.

Ці зауваження і побажання загалом не позначаються на позитивній оцінці дисертації та спрямовані на поглиблення наукової дискусії під час прилюдного захисту.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Під час вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій автора фактів порушення академічної доброчесності не виявлено. Дисертація Червінського В.В. є самостійно виконаним науковим дослідженням.

Висновок про відповідність дисертації поставленим вимогам. Дисертація Червінського В.В. «Представництво потерпілого від дорожньо-транспортної пригоди в кримінальному провадженні», представлена на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням, у якому отримано науково обґрунтовані результати, що вирізняються новизною у розробленні засад представництва адвокатом у

кримінальному провадженні потерпілого від дорожньо-транспортної пригоди, а також сформовані на цій основі практичні рекомендації.

Робота за своїм змістом відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам, встановленим у Порядку підготовки здобувачів вищої освіти (наукових установах), затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (із змінами і доповненнями від 03 травня 2024 року № 507), наказу МОН України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 31 травня 2019 року № 759) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами від 19 травня 2023 р. № 502), а її автор – Червінський Вадим Володимирович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

**провідний науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем
протидії злочинності
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник**

Оксана БРИСКОВСЬКА

